

Становище

На проф. д-р Иван /Иво/ Иванов Драганов, София, ул. „Неофит Рилски“ № 61 по конкурс за заемане на академичната длъжност *доцент по Кинознание, киноизкуство и телевизия* (история на българското кино: архиви и институции), професионално направление 8.4. обявен в ДВ бр. 41 от 09.05.2023 г. г. за нуждите на сектор *Екранни изкуства* при Института за изследване на изкуствата, БАН.

Уважаеми членове на Научното жури,

В конкурса за длъжността ДОЦЕНТ по Кинознание, киноизкуство и телевизия в Института за изследване на изкуствата при БАН, професионално направление „Театрално и филмово творчество“- 8.4 има един участник – гл. ас. д-р Деян Иванов Статулов. Той се представя с монография озаглавена: **„Препоръчани филми. Пропагандни практики в българското игрално кино (1944-1989)“**. Тя се състои от уводни думи, пет глави, заключение, библиография, филмография и приложения.

В тази монография гл. ас. д-р Деян Статулов продължава своите научни търсения в областта на новата история на киното през тоталитарният период от развитието на държавата (1944-1989) заявени с неговата високо оценена дисертация на тема **„Не/възможната свобода. Идеологическа цензура в българското игрално кино (1944-1989)“**. В нея д-р Деян Статулов обстойно разкри механизмите на подчинение, тотална цензура и контрол в българското игрално кино през тоталитарния период. Много прецизно, академично, без да е скучно и досадно, той въведе критерии, понятия, факти и направи свой много ценен коментар и анализ. Изследванията за тази книга и тогава и сега са впечатляващи – те са отнели на автора дълги години тежък и изискващ много време задълбочен труд в различни архиви, които бавно и трудно се отварят за граждани и изследователи.

Оценявам много високо новото научно изследване на д-р Деян Статулов. След своята дисертация тази монография е естествено развитие на неговите задълбочени, много добре структурирани и обмислени изследвания. Прецизно, с добре подредена фактология той прави анализ на сложната структура на системата на нормативната естетика и огромните финансови, административни и човешки ресурси хвърляни всяка година от тоталитарната държава, за да се поддържа организиран ентузиазъм на трудещите се маси. Цялата книга е срез в дълбочина на огромната бутафория на една свръх идея, (най-любезното, което мога да кажа за социализма). Той отново се е съсредоточил в издирване, разчитане и анализиране на камари от паразитна книжнина. Де факто той демаскира бюрократи без особени качества, но предани на БКП. Хора, които са имали единствената задача да следят и най-важното да не допуснат някой да изрази несъгласие с комунизма или нещо извън директивите на социалистическия реализъм. *Лично, диктаторът Тодор Живков обяснява на кинодейците, че нито един филм няма да бъде пуснат в производство, ако стои в страни от нормите на социалистическия реализъм.* Д-р Деян Статулов е разкрил системата на тотален контрол като внимателно замислена, организирана, координирана и действаща политическа структура, която контролира на различни нива системата на кинематографията. Той ясно доказва, че на всяка, на пръв поглед, творческа длъжност или позиция стои верен, проверен служител на БКП или ДС, който слабо разбира от кино, но знае как да налага партийния устав.

Още в уводните си думи той поставя проблемът за несподелените и отричани ценности, за новите институции и моделите на работа в тях. Тъй като цел на книгата му

е разкриване на цензурата и как функционира тя, той в началото, след кратък увод, предлага всички дефиниции за нея. От тях става напълно ясно, че цензурата е форма на контрол на властта над словото и свободната мисъл при всички режими на управление. Тя е заявена, че е в интерес на обществото, но това е заблуда. Тя винаги е в интерес на властниците и е средство за прикритие на стремежа им обществото да бъде държано в незнание и неинформираност. Той ясно заявява, че висока част от работещите в киното не са просто творци, а довереници на властта, които като служители на пропагандата имат основна задача да подменят ценности, с които поколения са израснали и да подменят ключови имена в българската история и култура с тези на новоизмислени герои от партизанската съпротива. (Например Христо Ботев с цитираното инфантилно стихотворение на обявения за класик на детската литература Асен Босев.) Анализите на д-р Деян Статулов се придържат само към факти. Авторът прецизно описва нивата на цензура, цитирайки съответни заповеди. Той доказва, че съдбата на талантиливи хора дълго време е била в ръцете на чиновници от Министерството на културата, въпреки че в Художествения съвет на кинематографията са допускали и творци, но със здрави партийни позиции.

Става дума за война на властта срещу свободната мисъл, срещу правото на собствено мнение и яростната нетърпимост на тоталитарните режими към хората на изкуствата, на философската мисъл, на гражданската позиция, изразена в критични анализи за съответното управление. Това е перманентен конфликт между интересите на властта и интересите на обществото.

В следващите глави III „Пропагандата в българското игрално кино“ и IV „Механизми на пропагандата. Методи и практики“ д-р Деян Статулов много ясно и прецизно обосновава ключовата роля на пропагандата и нейната основна задача – подмяна на съзнанието и битието на хората. Както и в дисертацията си, така и в тази монография авторът разкрива основни исторически етапи от развитието на пропагандата от най-древни времена. (В списание КИНО преди много години писах статия за тази битка за съзнанието на хората.) В българското кино, авторът подчертава, че пропагандният модел на социалистическия реализъм и други доктрини водят началото от приемането на Закона за кинокултурата през 1946 година. Важен акцент авторът е поставил върху особеностите на пропагандата, когато тя е организирана и финансирана от държавата, за да обслужва една, единствена политическа сила. Той в максимална степен очертава сливането на партията с държавата, чрез резолюции, постановления и закони, което води до отнемане на каквато и да е възможност за свободна творческа инициатива. Много важно е неговото откритие на т.нар. „Функционална схема на киновъздействието“. Аз работя в областта на киното от 1972 г. Винаги съм имал критичен поглед към целите и задачите му, но не съм си представял, че манипулаторите могат да навлязат и контролират до най-малка подробност процеса на производство и показ на българските филми. Всеки е бил под тотално политическо наблюдение, става ясно от неговия научен труд. (И това на ДС естествено.)

Много сполучливо д-р Статулов цитира книгата „Фашизмът“ на първия ни демократично избран президент д-р Желю Желев в частите, в които той пише за творческите съюзи и организации, които са *своеобразно продължение на държавата* чрез ръководенето им с проверени кадри. Фактически чрез техните конкретни задължения спуснати от отдел „Агитация и пропаганда“ при ЦК на БКП, авторът доказва стесняването на границите на каквато и да е свобода, принудителното канализиране на творческото мислене, изразено чрез всякакъв вид писмени и устни указания. Това е все едно Лев Толстой да пише „Война и мир“ в рамките на гарнизонния устав на Червената армия. На практика в българското кино е било така.

В глава IV „Механизми на пропагандата. Методи и практики“ в подглава 3 „Програмата „1300 години България“ прецизно е проследена цялата кампанийност по поредицата филми – суперпродукции за отбелязване на 1300 годишнината на българската държава. Участвал съм в два от тях, знам размера на бюджетите на три от филмите и зная какво натоварване бе за творческите и организационни екипи по тяхната реализация. Изследванията на д-р Деян Статулов са максимално точни и дават ярна картина на огромните свръх усилия на работещите в Студия за игрални филми „Бояна“ да изпълнят държавната поръчка. Филмът „Ударът“ бе заснет в непосилно кратки срокове, с цената на нито един почивен ден за колектива в продължение на четири месеца. Единственият, който изрази възражение за тази кампания беше директорът на СИФ „Бояна“ инж. Иван Попйорданов. Той обосновано се опита да убеди, че студията няма ресурс да изпълни такава мащабна задача. Светкавично го смениха, а след смъртта на Людмила Живкова, част от мегаломанската поръчка бе отменена по финансови съображения.

Особено ценни и интересни са неговите издирвания в подглава 4 за направата на филм по случая „Антонов“ и стремежите на българските филмови ръководители да привлекат за копродукция италианският продуцент Марчело Данон, когото лично познавах от работата му в България по филма „Дни на ярост“ с актьора Оливер Рийд и актрисата Клаудия Кардинале през 1972 г. Не е ясно защо идеята не е реализирана, но вероятно във времето след атентата срещу папа Йоан Павел II никой в Италия не би рискувал с производството на филм, който защитава тезата на Сергей Антонов.

Много силен смислов и творчески контрапункт на тази филмова мегаломания е глава V „Извън пропагандата“ по повод документалния филм „Дишай“. Тази глава би могла да бъде развита в последващ научен труд от д-р Деян Статулов, изследвайки стремежа към правдивост и коректност към фактите от действителността от страна на творците в документалното ни кино, особено отчетлив през 80-те години на миналия век.

Прекрасно е, че млад човек е посветил толкова много време, за да демаскира пропагандата в българското кино, която е била тотална, почти невъзможна за заобикаляне и сковаваща творците, голяма част от които бяха проверени и верни на БКП хора. Филми като „Рицар без броня“; „Отклонение“; „Момчето си отива“; „Сиромашко лято“; „Оркестър без име“ и някои други бяха рядкост. Няколко творци се опитваха в детското кино да подсказват съществуването на проблеми от социалистическия ни живот, но те бяха единици.

От огромно значение е, разкриването на желязната структура на контрол, наблюдение и репресии върху всички, работещи в българските филмови студии. Аз претендирам да познавам от административна гледна точка звената в състава на ДО „Българска кинематография“, но не и задкулисите действия на сътрудници на ДС, както и взаимоотношенията с отделите на ЦК на БКП. Монографията на д-р Деян Статулов запълва голяма празнина в нашето познание за тогавашните професионални взаимоотношения в киното.

По разработваната материя д-р Статулов има 7 публикации, една студия в специализирания печат и 8 цитирания на негови публикации. Освен тях има и 15 публикации придружени с анотация. Този научен труд е много ценен от гледна точка на историята на българското кинознание и на историята на игралното ни кино. В по-широка мяра и за българската култура.

При посочената положителна оценка за качествата на научния труд: „Препоръчани филми. Пропагандни практики в българското игрално кино (1944-1989)“ нямам критични бележки.

Поради всичко изложено дотук, в **заключение** бих искал да подчертая още веднъж научните постижения на кандидата и конкретните много важни приноси на разгледаната монография. Убеден съм, че те напълно отговарят на високите изисквания, предвидени в Закона за развитие на академичния състав и показателите в наукометричната карта на НАЦИД. Именно затова си позволявам да препоръчам на Научния съвет при Института за изследване на изкуствата, БАН да приеме **положително** кандидатурата на д-р Деян Иванов Статулов и да го избере на академичната длъжност **ДОЦЕНТ**.

12.09.2023 г.

Рецензент:
(проф. д-р Иво Драганов)